

Československo

Československo byl stát ve střední Evropě, který existoval (s krátkou přestávkou během druhé světové války) od 28. října 1918 do 31. prosince 1992. Československo vzniklo poprvé světové válce jako jeden z nástupnických států rozpadlého Rakouska-Uherska. Zahrnoval území Čech, Moravy, Českého Slezska (jižní část Slezska), Slovenska a Podkarpatské Rusi („Horní Uhry“). Československo zanikl rozdělením na Českou republiku a Slovenskou republiku.

První republika 1918–1938

Po vzniku Československa bylo snahou zakladatelů Československa - reprezentovaných například T.G. Masarykem, E. Benešem, M. R. Štefánikem a dalšími - vytvořit jednotný, centralistický „národní stát“ založený na ideji čechoslovakismu, příkladem a garantem se stala Francie.

Na jeho území se hovořilo více než půl tuctem jazyků - česky, německy, slovensky, maďarsky, polsky, rusínsky a dalšími nářečmi ukrajinštiny. Mezi další jazyky patřily jidiš, rómština, rumunština a jejich nářečí.

Tehdy navrhované federativní uspořádání s ochranou a integrací menšin, podle příkladu Švýcarské konfederace, bylo zakladateli ČSR odmítnuto. Za státní jazyk byl prohlášen jazyk československý, zcela v souladu s ideou čechoslovakismu, a také i národnostně nebyla republika členěna na Čechy a Slováky, ale na Čechoslováky, kteří tak jednoznačně tvořili populačně nejsilnější národnost ČSR.

Prvním československým prezidentem se stal Tomáš Garrigue Masaryk, kterého v roce 1935 vystřídal Edvard Beneš.

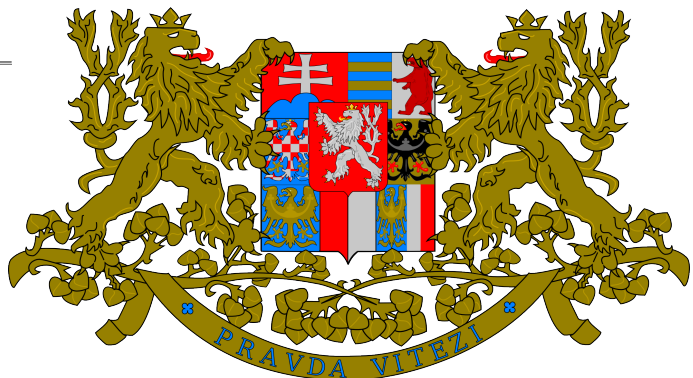
Do československých poměrů vážně zasáhla celosvětová hospodářská krize první poloviny třicátých let, v roce 1933 tak bylo v Československu téměř 1 000 000 nezaměstnaných. Dalším vážným zásahem do vývoje situace v ČSR byl nástup Adolfa Hitlera k moci v sousedním Německu, který se stal podnětem pro vznik Sudetoněmecké strany, která vyvolávala v českém pohraničí protičeské nálady a kladla československým oficiálním orgánům požadavky dle zadání A. Hitlera. Československu se začalo přezdívat „ostrov demokracie ve střední Evropě“. Od roku 1937 se situace začala dramaticky radikalizovat, což vyvrcholilo protičeským pučem v září 1938. Zcela v souladu s rostoucími vlivy nacionalistických hnutí a tendencí v té době také Slováci začali usilovat o svoji národní identitu (viz Hlinkova slovenská ľudová strana).

Dobová tabulka národností v ČSR k roku 1921

---

obyvatelstvo celkem	13 607 385	
Čechoslováci	8 759 701	64,37 %
Němci	3 123 305	22,95 %
Maďaři	744 621	5,47 %
Rusové (Rusíni)	461 449	3,39 %
Židé	180 534	1,33 %
Poláci	75 852	0,56 %
jiní	23 139	0,17 %
cizinci	238 784	1,75 %

Mnichovská dohoda a druhá světová válka, 1938–1945

Když byla československá politická reprezentace přinucena přijmout Mnichovskou dohodu podepsanou 29. září 1938, byl to konec předválečné ČSR, tzv. První republiky. Němci osídlené Sudety, byly o den později, 30. září 1938, postoupeny Třetí říši a východní část československého Těšínska Polsku. Podobně byla Maďarsku na jeho severních hranicích postoupena slovenská území a celá Podkarpatská rus.

Okleštěné Československo existovalo jen krátce, neboť 14. března 1939 Slovensko vyhlásilo samostatnost a jako Slovenská republika se stalo satelitem hitlerovského Německa. Zbýlé území českých zemí bylo 15. března 1939 obsazeno nacistickými vojsky. O den později byl vyhlášen Protektorát Čechy a Morava.

Ještě před tím odešla z Československa první vlna emigrace, během které odcházeli jednak lidé politicky angažovaní, ale zejména Židé, kterým Hitler otevřeně vyhrožoval likvidací. Mnozí tzv: „rasově nečistí“ kteří zůstali zejména Židé, Romové, tělesně nebo mentálně hendikepovaní, jakož i političtí oponenti režimu, zahynuli v koncentračních táborech nebo byli popraveni.

V roce 1940 bylo v Londýně Edvardem Benešem ustanoveno Prozatímní státní zřízení. Centrum komunistického zahraničního odboje sídlilo v Moskvě. V jeho čele stáli Klement Gottwald a Rudolf Slánský.

Do odboje proti nacistické okupaci na domácí půdě se zapojili jak demokratické strany tak komunisté. Jejich společným cílem bylo obnovení Československa v předválečných hranicích a vyrovnání se ze Sudetskými Němci a kolaboranty. Významnými organizacemi domácího odboje byli Obrana národa a Ústřední vedení odboje domácího. Obrana národa byl prakticky rozbita říšským protektorem Reinhardem Heydrichem.

Reinhard Heydrich byl v 27. květnu 1942 zabit skupinou v Anglii vycvičených československých výsadkářů (Jan Kubiš a Jozef Gabčík), vyslaných na území protektorátu v rámci Operace Anthropoid. (Jedná se o nejvýše postaveného nacistického politika zabitého během války.) V reakci na tento čin rozpoutali nacisté vlnu represí, které stáli život mnoha obyvatel Protektorátu. V důsledku nepotvrzených udání byli srovnány se zemí vesnice Lidice a Ležáky a jejich obyvatelé odvezeni do koncentračních táborů.

V důsledku rychlého postupu sovětských vojsk se 29. srpna 1944 představitelé Wehrmachtu rozhodli obsadit území Slovenského štátu. Tento krok vyvolal na středním Slovensku protifašistické povstání, které mělo za cíl zamezit obsazení slovenského území a pomoci tak postupu sovětské Rudé armády. V důsledku zdržení sovětské ofenzivy bylo povstání tvrdě potlačeno a celé slovenské území bylo obsazeno německou armádou. Povstalci se tak museli uchýlit k metodám partyzánského boje.

5. května 1945 propuklo v Praze povstání, které se rozšířilo na většinu území Protektorátu (Květnové povstání českého lidu). Cílem bylo co nejrychlejší osvobození českého území z německé nadvlády a minimalizace dalších válečných škod, zejména v oblasti průmyslu. 9. května 1945 byla Praha osvobozena sovětskými vojsky, čímž de-facto skončila druhá světová válka v Evropě.

Třetí republika 1945–1948

Po skončení války v květnu 1945 bylo Československo obnoveno, ale bez území Podkarpatské Rusi, které bylo připojeno k sovětské Ukrajině v rámci expanze SSSR na západ.

Na základě dohod z Postupimské konference bylo k 1. listopadu 1946 odsunuto 2 232 544 obyvatel německé národnosti (v roce 1947 došlo k odsunu dalších 80 000 českých Němců). Protože Postupimská konference zároveň odmítla schválit podobný odsun i pro občany maďarské národnosti, uzavřela československá vláda s vládou maďarskou dohodu o tzv. výměně obyvatelstva, při které se jakýkoliv příslušník slovenské menšiny v Maďarsku mohl přestěhovat do ČSR a za něj

byl vystěhován do Maďarska jeden příslušník maďarské menšiny na Slovensku. Na základě této dohody bylo odsunuto do Maďarska 90 000 slovenských Maďarů.

Samostatnost poválečné ČSR byla oslabena. Již tehdy se v československé politice začala prosazovat závislost na Sovětském svazu, připravovaná Komunistickou stranou Československa (KSČ) za války v Moskvě.

V květnu 1946 se konaly první poválečné parlamentní volby, které vyhrála v českých zemích se ziskem 40 % hlasů Komunistická strana Československa. Vytěžila nejen maximum z poválečného růstu popularity levice a Sovětský svaz jako vítěze nad nacizmem, ale díky slibům další pozemkové reformy získala většinu hlasů venkovského obyvatelstva. Zato na Slovensku jasně zvítězila Demokratická strana s 62 % hlasů a komunisté jen 30 %, ale i přes tento neúspěch získali komunisté společně 38 % hlasů a stali se nejsilnější stranou v zemi. Výsledek voleb se odrazil ve složení vlády. Komunisté si podrželi nejen vlivná místa na ministerstvech vnitra, informací a zemědělství, ale získali i křeslo předsedy vlády, do něhož usedl předseda strany Klement Gottwald. Ministrem obrany se stal tajný člen KSČ generál Ludvík Svoboda, který navenek vystupoval jako nestraník.

V únoru 1948 vrcholí vládní krize v Hradeckém programu KSČ. Program požaduje další znárodňování a rozparcelování statků nad 50 ha. Komunisté také dále pronikají na významná místa v silových složkách (8 členů SNB bylo nahrazeno komunisty). Na protest proti tomu podává většina 20. února nekomunistických ministrů demisi. Například Jan Masaryk a Ludvík Svoboda zůstávají ve vládě. Odstoupivší předpokládali, že prezident Beneš demisi nepřijme, nebo jmenuje novou úřednickou vládu. To se ale nestalo a prezident 25. února demisi přijal. V těchto pěti dnech komunisté vyvíjeli na prezidenta silný nátlak organizováním demonstrací, stávek a vyzbrojováním Lidových milicí. Byla sestavena nová vláda Národní fronty v čele s Klementem Gottwaldem. Jediný skutečně nekomunistický ministr v této vládě Jan Masaryk zemřel za nevyjasněných okolností.

Komunistický režim 1948–1989

Komunistický puč, dovršený 25. února 1948, vedl k převzetí veškeré moci KSČ a k jednomu z totalitních režimů bývalé zájmové sféry Sovětského svazu. Tento den byl jako „Vítězný Únor“, následně jeden z hlavních státních svátků, režimem oslavován až do roku 1989. Už v březnu 1948 komunisté znárodnili podniky nad 50 zaměstnanců, čímž znárodnili 95 % průmyslu. Také rozdělili statky nad 50 ha. Vydali zákon o všeobecném zdravotním pojištění a provedli reformu školství.

9. května 1948 bylo Československo prohlášeno lidově demokratickou republikou, na což nemocný Eduard Beneš reagoval svou abdikací. Prezidentem se tak stal Klement Gottwald.

V září 1948 byl schválen Zákon o táborech nucené práce, načež byly zřízeny tábory nucené práce při uranových dolech (Vojna u Příbrami, Rovnost, Svornost, Bratrství u Jáchymova) 10. října byl vyhlášen Zákon na ochranu lidově demokratické republiky. Byly též zřízeny armádní pomocné technické prapory pro politicky nespolehlivé jedince jako kulaky, kněží, západní letce atd., kteří nesměli sloužit se zbraní. Odhaduje se, že jimi prošlo asi 22 000 tisíc lidí. Režim plánovitě likvidoval své politické odpůrce, náboženské představitele a nekomunistickou inteligenci, snažil se omezit vyšší vzdělání na politicky spolehlivé jedince.

K velkým změnám došlo také v hospodářství, které bylo budováno centrálně podle sovětského vzoru. Důraz byl kladen na těžký průmysl a to hlavně zbrojní. Začala industrializace Slovenska. V roce 1949 byla vyhlášena 1. pětiletka, která znamenala rozvoj těžkého průmyslu na úkor spotřebního, byl také vydán zákon o JZD a začala násilná kolektivizace.

Po roce 1948 odešla druhá vlna emigrace. Režim konsolidoval svou moc vykonstruovanými procesy, popravami, vězněním a vládou strachu. Druhá vlna znárodnění a kolektivizace převedla

další majetky do rukou vznikající „nové třídy“.

V roce 1953 zemřel sovětský vůdce Josef Vissarionovič Stalin a nové vedení v SSSR v čele s Nikitou Sergejevičem Chruščovem zanedlouho odsoudilo kultu Stalinovy osobnosti. Ve stejném roce zemřel i Klement Gottwald a novým prezidentem byl zvolen Antonín Zápotocký.

Krátké období tání v Sovětském svazu v polovině šedesátých let vedlo i k uvolnění v tehdejší ČSSR a k Pražskému jaru v roce 1968. Naděje na „socialismus s lidskou tváří“ byly na rozkaz Moskvy rázně ukončeny invazí států Varšavské smlouvy, oficiálně nazvanou „bratrská pomoc“. Tehdejší českoslovenští politici (Alexander Dubček a další) ustoupili nátlaku a okupaci schválili.

K 1. lednu 1969 vy Československo přeměněno na federaci dvou formálně suverénních národních států, České socialistické republiky a Slovenské socialistické republiky.

V době po roce 1968 odešla třetí vlna emigrace. S nástupem Gustáva Husáka do čela KSČ nastalo definitivně období normalizace. Následující dvě desetiletí jsou označována za vládu „šedé zóny“, vládu konformismu.

V sedmdesátých letech probíhá industrializace Slovenska a dál se buduje převážně těžký průmysl, dálniční síť, metro a panelová sídliště. Ideologicky nepohodlní lidé jsou odstraňováni z významných pozic a stát tak ztrácí schopné lidi. Petiční akce Charta 77 poukazuje na porušování lidských práv v ČSSR.

Krise hospodářství se naplno projevuje v 80. letech. Průmysl je neefektivní a zejména těžký průmysl výrazně poškozují životní prostředí v Severních Čechách a na Severní Moravě.

Po uvolnění poměrů uvnitř Sovětského svazu a prosazení perestrojky v druhé polovině osmdesátých let se v listopadu 1989 i socialistické Československo otevřelo okolnímu světu a vydalo se na cestu k demokracii a tržnímu hospodářství.

Československo (1990–1992)

1. března 1990 došlo k přejmenování Slovenské socialistické republiky na Slovenskou republiku (SR), 6. března 1990 pak došlo i k přejmenování České socialistické republiky na Českou republiku (ČR). 29. března 1990 následovalo přejmenování Československé socialistické republiky na Československou federativní republiku, 23. dubna 1990 však došlo k definitivnímu přejmenování na Česká a Slovenská Federativní Republika. Jako důsledek vleklých národnostních sporů Československo zaniklo k 1. lednu 1993, kdy se Česká republika a Slovenská republika osamostatnily.